

OPIS ŚWIATA STAROŻYTNEGO*

(Orosius, Historiarum adversum paganos I, 2)

W s t ę p

Zainteresowanie problematyką geograficzną było żywe w historiografii starożytnej. Już w najdawniejszych czasach geografia była ściśle związana z historią, choć później gatunki te zostały wyraźnie rozgraniczone. Pozostało jednak u historyków przekonanie o potrzebie posiadania wiedzy w tej dziedzinie. W wielu bowiem starożytnych dziełach historycznych znajdują się wstępy lub ekskursy o tematyce geograficznej¹.

Prezentowany przekład opisu świata starożytnego, stanowiący pewnego rodzaju całość, jest fragmentem I księgi /rozdział 2/ obszernego apolegetycznego dzieła "Historiarum adversum paganos libri septem" Pawła Orosjusza /390-423/. Napisane ono zostało w latach 415-417 na prośbę św. Augustyna w celu wykazania, że chrześcijaństwo nie zgubiło Rzymu, lecz, przeciwnie, wniosło wiele dobrego; ogół zaś zła wywodzi się przede wszystkim ze świata pogańskiego. Całość dzieła zajmuje się 4 wielkimi królestwami: asyryjskim, macedońskim, kartagińskim i rzymskim. Księga I, w której znajduje się tłumaczony fragment, zajmuje się dziejami świata od jego początków do założenia Rzymu. Poprzez włączenie do niej ekskursu geograficznego Orosjusz nawiązał do starej sięgającej czasów Herodota tradycji łączenia historii z geografią. Sam bowiem, zaraz na wstępie stwierdza, że historyk powinien poznać miejsca, w których rozgrywa się hist-

x Przekładu dokonano z tekstu łacińskiego opracowanego krytycznie przez Karola Zangemeistera, Pauli Orosii Historiarum adversum paganos libri VII, Vinæobonae 1882, CSEL 5, 9-40.

1 Por. S. Witkowski, Historiografia grecka i nauki pokrewne, Kraków 1925-1927, t. 3, 343-388. O relacjach między starożytną historiografią a geografią por. F. Gisinger, RE Suppl. IV, 623-647.

toria². Nowością Orozjusza jest umieszczenie w prezentowanym tu fragmencie zwięzłego zarysu całego znanego świata oraz podkreślenie w ten sposób uniwersalistycznej koncepcji, która stoi u podstaw jego pracy historiozoficznej³.

Nie da się dokładnie wyświecić, z jakich źródeł korzystał Orozjusz przy opracowywaniu swego ekskursu geograficznego. A.Klotz jest zdania, że Orozjusz posłużył się przede wszystkim tekstem "Komentarzy geograficznych" M.W.Agryppy oraz informacjami z innych źródeł i lektur⁴. Ponieważ zaś dla rekonstrukcji "Komentarzy" Agryppy, poświadczonych jedynie przez Pliniusza⁵, ważne są dwa "spisy" geograficzne z IV-V wieku: "Divisio orbis terrarum"⁶ i "Dimensuratio provinciarum"⁷, z nimi więc trzeba skonfrontować wspomniany rozdział Orozjusza. W geograficznym ekskursie Orozjusza są również dowody jego własnej wiedzy, jak też ślady osobistych uzupełnień wykorzystanych źródeł. Nie da się więc obronić hipotezy Klotza o przypisywaniu niektórych szczegółów określonym źródłom, zanim nie zdamy sobie lepiej sprawy z metody pracy, raczej pośpiesznej, Orozjusza i z naszej niedostatecznej znajomości "Komentarzy" Agryppy. Prawdopodobna jest też opinia, że Orozjusz korzystał z jakiegoś "indeksu" geograficznego z II lub III w., uzupełniając go własnymi uwagami zaczerpniętymi nie zawsze z określonych źródeł, ale pochodzącymi najczęściej ze szkolnego wykształcenia⁸. Wielu zwolenników wyraża pogląd, że Orozjusz przy opracowywaniu ekskursu geograficznego miał przed oczami mapę geograficzną⁹. Hipotezę tę zdają się potwierdzać

2 Historiarum adversum paganos I 1,14-17, CSEL 5,8.

3 Tamże I 2,106, CSEL 5,40.

4 Beiträge zur Analyse des geographischen Kapitels im Geschichtswerk des Orosius /I 2/, w: Charakteria A.Rzach, Reichenberg 1930,120-130.

5 Naturalis historia III 17.

6 Bedykowany Teodozjuszowi I lub II na 15-lecie rządów.

7 Nieco wcześniejszy od poprzedniego, wydany w: Geographi Latini Minores, Heilbronnae 1878, s.9 nn.

8 Por. Historiarum adversum paganos, I 18,1, CSEL 5,70.

9 Kiessling, RE I A 1, 890; IX 1,454 nn. Tomashek RE III, 1788; A.D. von den Brincken, "Deutsches Archiv zur Erforschung des Mittelalters" 24/1968/ 139 nn.

średniowieczne wzmianki o tzw. "mapie Orozjusza"¹⁰.

Interesujące jest również zagadnienie, jaką wartość naukową posiadają informacje przekazane przez Orozjusza w ekskursie geograficznym. Otóż biorąc pod uwagę zasadniczo różnice zachodzące pomiędzy mapą starożytną a nowożytną, można jedynie w przybliżeniu przyjąć pewne wiadomości podane przez Orozjusza, o ile te są dla nas zrozumiałe.

B i b l i o g r a f i a

- A.Klotz, Beiträge zur Analyse des geographischen Kapitels im Geschichtswerk des Orosius, w: Charisteria A.Rzach zum 80. Geburtstag dargebracht, Reichenberg 1930, 120-130.
- E.Corsini, Introduzione alle "Storie" di Orosio, Torino 1968, 73-83 /La nuova geografia/.
- J.M.Bateley, The relationship between geographical information in Old English Orosius and Latin other than Orosius, "Anglo-Saxon England" 1/1972/ 45-62.
- G.Fink, Recherches bibliographiques sul Paul Orose, "Revista de Archivos Biblioteca y Museos" 59/1952/ 271-322 /podaje bibliografię sprzed roku 1952/.

P r z e k ł a d

Nasi przodkowie utrzymywali, że cały wszechświat jest otoczony oceanem¹ i dzieli się na trzy części, które zwą się: Azja, Europa i Afryka, chociaż niektórzy sądzili, że są tylko dwie, to jest Azja i Afryka, którą należy brać razem z Europą².

A z j a, otoczona z trzech stron oceanem, rozciąga się wzdłuż całej przestrzeni Wschodu. Na zachodzie swoją prawą stroną styka się

10 Por. Riese, Geographi Latini Minores, s.XXVII; K.Miller, Mappa Mundi VI, s.61 nn.; A.D. von den Brincken, art.cyt., 118.

1 Była to starożytna opinia widoczna szczególnie u Eratostenesa i Agryppy.

2 Tak podają starożytne źródła /por. Geographi Graeci Minores, Parisiis 1882, II 493/; wspomina też o tym Salustiusz /Bellum Jugurthinum 17,3/.

z Europą, która swój początek bierze od bieguna północnego, po lewej zaś stronie pozostawia Afrykę, a w okolicach Egiptu³ i Syrii granicą jej jest Nasze Morze⁴, które powszechnie nazywamy "Wielkim".

Europa rozpoczyna się, jak powiedziałem, w rejonach północnych od rzeki Tanais, która wypływa z Gór Ryfejskich i kieruje się ku Oceanowi Sarmatyckiemu⁵; rzeka Tanais przepływając przez miejsca zwane Oltarzami i Kopcami Aleksandra Wielkiego⁶, leżącymi w kraju Robasków, zasila Bagna Meotyjskie⁷, których wody wskutek ogromnego spiętrzenia przelewają się do Morza Czarnego w pobliżu miasta Teodozji⁸. Dalej granice Europy w okolicach Konstantynopola ciągną się przez tereny górzyste, które schodzą do morza zwanego Naszym. Europa kończy się w Hiszpanii, gdzie granicą jest Ocean Zachodni; szczególnym krańcem Europy jest to miejsce, w którym na wysepach Gades⁹ widnieją Słupy Herkulesa¹⁰, i gdzie wody Oceanu przelewają się do gardzieli Morza Tyrreńskiego.

Afryka rozpoczyna się od granic Egiptu i miasta Aleksandrii, gdzie znajduje się miejscowość Paretonium leżąca nad morzem, to jest nad Morzem Wielkim, które wokoło oblewa krainy i ziemie. Stąd granice Afryki ciągną się przez miejsca, które tubylcy zwą

-
- 3 Od najstarszych czasów Egipt należał do Afryki /przynajmniej jego część na zachód od Nilu/; Agryppa /Divisio orbis terrarum 20/ uważał Egipt za część Azji; por. Strabo, Geographica II 150.
 - 4 Orozjusz posługuje się tym wyrażeniem na oznaczenie Morza Śródziemnego, jak też jego części /por. V. Burr, Nostrum Mare, Stuttgart. 1932/.
 - 5 Rzeka Tanais /dziś Don/ ma swe źródła - według Hekatajosa - w Górach Ryfejskich, Górach Północy, których nie da się dokładnie zlokalizować.
 - 6 Znajdują się one nad rzeką Jaksartes /dziś Syr-Darja/, która wpada do Jeziora Aralskiego; starożytni określali nazwą Tanais dwie rzeki: Don i Syr-Darję - tu bowiem dotarł Aleksander Wielki /por. Diodor XVII 83 i Arrian IV 5,12/.
 - 7 Dziś Morze Azowskie.
 - 8 Kolonia Miletu w Sarmacji na południowo-wschodnim wybrzeżu taurydzkiego Chersonesu.
 - 9 Dziś Kadyks - wyspa i miasto o tej samej nazwie.
 - 10 Dwie góry: Kalpe w Hiszpanii i Abyle w Afryce, przedzielone morzem, zwana Cieszną Gibraltarską /por. Plinius, Naturalis historia III 3,5,77/

Katabatmos¹¹, niedaleko od miejsca zwanego Obozem Aleksandra Wielkiego¹² i powyżej jeziora Chalearzos, wzdłuż kraju mieszkających dalej Awasitów¹³ przechodzą przez Pustynię Etiopską i sięgają aż do Oceanu Południowego. Afryka ma wspólne granice z Europą na zachodzie: jest nią przesmyk Cieśniny Gadytańskiej¹⁴. Najdalszym zaś krańcem Afryki jest góra Atlas i Wyspy zwane Szczęśliwymi¹⁵.

W tak oto wielkim skrócie dokonałem ogólnego podziału trzyczęściowego świata! Teraz postaram się, jak obiecałem, oznaczyć krainy tych części.

W A z j i w środkowo-wschodniej części, ma swoje ujście do Oceanu Zachodniego, rzeka Ganges; po lewej stronie jest przylądek Kaligardamana¹⁶, do którego od południa przylega wyspa Taprobane¹⁷ - od której to pochodzi nazwa Oceanu Indyjskiego - po prawej zaś stronie znajduje się przylądek Samara¹⁸, utworzony z góry Imawus¹⁹ tam, gdzie kończy się Kaukaz. Na północy przylądka Samara znajdują się źródła rzeki Ottorogorra, od której zaczęto nazywać Ocean Syryjski.

Na tych terenach znajduje się kraj I n d i a, którego granicą na zachodzie jest rzeka Indus, wpadająca do Morza Czerwonego, na północy zaś Góry Kaukaz; reszta ziem jest ograniczona Oceanem Zachodnim i Indyjskim²⁰. India ma czterdzieści cztery ludy, wyłącza-

-
- 11 Dolina oddzielająca Egipt od Afryki.
 - 12 Miejscowość w pobliżu Peleuzjon w Egipcie.
 - 13 Mieszkańcy Górnego Egiptu /por. K.Ptolemeusz IV 5,25,37; Strabon II 130; Pliniusz V 50/.
 - 14 To jest Gibraltarska.
 - 15 Według niektórych autorów są to Wyspy Kanaryjskie.
 - 16 Bliżej niezlokalizowany przylądek /prawdopodobnie na wschodnim wybrzeżu Indii, być może chodzi tu o przylądek leżący między krajem Mahandów a Gadawarów, nazwany przez Pliniusza /VI 64/ "Calingae".
 - 17 Dziś Cejlon.
 - 18 Być może chodzi tu o półwysep Malazja /u K.Ptolomeusza VII 2,8 jest miasto o nazwie "Samaradai"/.
 - 19 Lub Imaus - dziś Karakorum i Himalaje Zachodnie: pasmo górskie w Azji, graniczące z Indiami po drugiej stronie Gangesu, znane od czasów wyprawy Aleksandra Wielkiego.
 - 20 Rozległy kraj w południowej Azji nad Oceanem Indyjskim. Starożytni rozróżniali: India intra Gangem - terytoria dzisiejszego Hindustanu, India extra Gangem - terytoria dzisiejszej Birmanii; te ostatnie były prawie nieznanne, opisał je dopiero K.Ptolomeusz.

jąc wyspę Taprobane, gdzie jest dziesięć miast, i pomijając inne liczne wyspy zamieszkałe²¹.

Od rzeki Indus, która jest po wschodniej stronie, aż do rzeki Tygrys, która jest po zachodniej stronie, rozciągają się następujące krainy: Arachosia, Partia, Asyria, Persja i Media; położenie tych ziem jest górzyste i strome. Od północy otacza je pasmo górskie Kaukaz²², od południa Morze Czerwone²³ i Zatoka Perska, przez środek zaś przepływają szczególne rzeki: Hydaspes i Arbis. W tych krainach zamieszkują trzydzieści dwa ludy. Powszechnie jednak ziemie te zwie się Partią²⁴, chociaż w księgach Pisma świętego występuje często nazwa Media²⁵.

Od rzeki Tygrys aż do rzeki Eufrat jest Me z o p o t a m i a; na północy początek jej stanowią góry Taurus i Kaukaz, na południu przylega do niej Babilonia, a dalej Chaldeja, na samych krańcach zaś jest Arabia Szczęśliwa, która wąskim pasem ciągnie się na wschód pomiędzy Zatoką Perską i Arabską. Na tych terenach jest dwadzieścia osiem ludów.

Ziemie, które powszechnie zwie się S y r i ą, ciągną się od Eufratu, który jest na wschodzie, aż do Morza Naszego, które jest na zachodzie, następnie kierują się na północ, to jest od miasta Dagusa²⁶, które leży na granicy Kapadocji i Armenii, przechodzą niedaleko miejsca, skąd wypływa Eufrat, aż docierają do Egiptu i do krańców Zatoki Arabskiej, która na południu przechodzi od Morza Czerwonego to jest od Oceanu, w kierunku wschodnim długą i wąską bruzdą, pozostawiając rozliczne wyspy skaliste²⁷. W kraju tym są największe prowincje: Kommagena, Fenicja i Palestyna, wyłączając

21 Liczba ludów Azji zgadza się z relacją w "Dimensuratio" 1-4.

22 "Dimensuratio" 1 i "Divisio" mają Taurus, Agryppa nazywa wschodnią część Kaukazu imieniem Taurus co potwierdza Pliniusz /VI 197/.

23 U Herodota /III 93/ zazwyczaj w szerszym znaczeniu: obejmuje także Zatokę Perską i Ocean Indyjski. Orozjusz oznacza terminem "Morze Czerwone" w ogóle morza Południa.

24 Kraj zamieszkały przez Partów.

25 Por. Jr 51,28; 1 Mch 6,56; 14,1.

26 Por. Pliniusz /V 84/: Daskusa.

27 Tu mowa o Syrii w szerszym znaczeniu, która obejmowała: Palestynę, Fenicję, Celesyrię, a nawet Mezopotamię i Asyrię.

kraj Saracenów i Nabatejów, a zamieszkuje je dwanaście ludów.

Powyżej Syrii znajduje się K a p a d o c j a, która od wschodu graniczy z Armenią, od zachodu z Azją²⁸, od północy są Pola Temisoyryjskie²⁹ i Morze Czarne, od południa zaś jest góra Taurus, u podnóża, której znajdują się Cylicja i Isauria aż do Zatoki Cylicyjskiej, która po przeciwnej stronie kieruje się ku wyspie Cypr.

Kraina Azja lub A z j a M n i e j s z a³⁰, że powiem właściwie, bierze początek na wschodzie od tej części, która dotyka Kapadocji i Syrii; ze wszystkich stron jest otoczona morzem: od północy Morzem Czarnym, od zachodu Propontydą i Helespontem, od południa Morzem Naszym. W tej krainie jest góra Olimp.

E g i p t D o l n y od wschodu graniczy z Syrią i Palestyną, od zachodu z Libią, od północy jest Morze Nasze, a od południa góra zwana Klimaks i Egipt Górny oraz rzeka Nil, która podobno wypływa z brzegu Morza Czerwonego, z miejsca, które zwie się Rynkiem Mossylijskim³¹. Dalej rzeka Nil płynie na zachód tak długo, aż utworzy w środku koryta wyspę zwaną Meroe³², a w końcu kieruje się na północ do ujścia. W okresie opadów wody jej przybierają i użyźniają pola równiny egipskiej³³. Niektórzy uczeni powiadają, że Nil posiadając swe źródło w pobliżu góry Atlas przepływa przez piaski, a utworzywszy następnie w niedalekiej odległości od tego miejsca rozległe jezioro, kieruje się na wschód przez Pustynię Etiopską aż do Oceanu,

-
- 28 Jest to Azja Mniejsza - część kontynentu azjatyckiego wysunięta najbardziej na zachód, tworząca duży półwysep otoczony Morzem Śródziemnym i Morzem Czarnym, a na wschodzie Górami Armenickimi i górnym biegiem Eufratu.
- 29 Tereny leżące w Kapadocji Nadmorskiej.
- 30 "Asia minor" występuje po raz pierwszy u Orozjusza /por. J.O. Thomson, History of Ancient Geography, Cambridge 1948, 363 nn./.
- 31 Pochodzenie nazwy Nil oraz położenie źródeł tej rzeki należało do zagadek żywo interesujących starożytnych uczonych. Niektórzy źródła Nilu szukali w zachodniej Afryce /Pliniusz V 51 nn; Mela III 96/ a od czasów Aleksandra W. uważano nawet Indus za górny bieg Nilu. Orozjusz wysuwa tu oryginalną tezę o źródłach Nilu, odrzucając tak rejon jezior Afryki centralnej, jak i Półwyspu Etiopskiego /por. RE XVII, 556/.
- 32 Jest to nazwa stolicy państwa Etiopii. Od tej zaś pisarze starożytni nadali całemu krajowi leżącemu między Nilem a Astaboreą nazwę "Insula Meroe".
- 33 Zagadkowe dla starożytnych zjawisko regularnych wylewów Nilu wytłumaczył Arystoteles, wiążąc je z porą deszczową w Etiopii.

skąd ponownie wypłynowszy po lewej stronie zwraca się w dół ku Egip-
towi. Z tego prawdziwe jest jedynie to, że istnieje tak wielka rze-
ka, że ma podobne źródło i bieg, i że faktycznie rodzi wszystkie
potwory, które w Nilu się znajdują. Źródło to mieszkający w pobliżu
barbarzyńcy nazywają Dara, inni zaś mieszkańcy zwą Nuhul. Jednakże
rzeka ta w krainie zamieszkałej przez ludy zwane Libioegipocjanami,
niedaleko od tej rzeki, o której powiedzieliśmy, że wypływa z brze-
gu Morza Czerwonego, po wchłonięciu ogromnego jeziora stopniowo ma-
leje; chyba że przypadkowo tajemnym nurtem przelewa się do koryta
tej rzeki, która płynie ze wschodu.

E g i p t G ó r n y rozciąga się na ogromnej
postrzeni na wschód. Do niego od północy przylega Zatoka Arabska,
od południa Ocean, od zachodu graniczy on z Egiptem Dolnym, a od
wschodu oblewa go Morze Czerwone. Zamieszkują tam dwadzieścia trzy
ludy.

Skoro opisaliśmy południową część całej Azji, wypada również
przedstawić pozostałą jej część, która rozciąga się od wschodu ku
północy.

G ó r y K a u k a z wymieniane na pierwszym miejscu leżą
pomiędzy krajem Kolchidów zamieszkujących nad Morzem Czarnym a kra-
jem Albanów zamieszkujących nad Morzem Kaspijskim³⁴. Jest to wpraw-
dzie podobno jedno pasmo ciągnące się aż do krańców wschodnich, lecz
posiada wiele nazw. Wielu woli uznać je za pasmo góry Taurus, dla-
tego że pomiędzy Taurusem i Kaukazem faktycznie znajduje się góra
Parkohatras leżąca w Armenii³⁵, którą uważa się za połączenie tych
dwóch łańcuchów górskich; ale o tym, że nie jest tak, przesądza
rzeka Eufrat, która wypływa z podnóża góry Parkohatras i kierując
się na południe pozostawia ją właśnie po lewej stronie, a Taurus
po prawej swej stronie. Również Kaukazem nazywa się u Kolchidów
i Albanów te miejsca, gdzie są wąwozy Kaukazu. Natomiast od Wąwozów

34 Kaukaz oznacza kompleks górski od Morza Czarnego do Pacyfiku.
Orozjusz odróżniał Kaukaz w sensie ścisłym i szerszym, używa-
jąc zawsze nazwy Kaukaz. Ponadto przez Taurus rozumiał tylko
pewną część Kaukazu.

35 Lub Par/a/choatras - jest to płaskowyż armeński /por. Strabon
XI 527; K. Ptolomeusz VI 2,3; 4,1/.

zwanych Kaspijskimi aż do Przełęczy zwanej Armeńską, a nawet do źródeł rzeki Tygrys - cały obszar pomiędzy Armenią i Iberią nazywany jest Górami Akrokerajskimi; obszar między krajem Massagetów i Partów, od źródeł Tygrysu aż do miasta Karras, zwie się górą Ariobarzanes³⁶; obszar między krajem Hyrkanów i Baktriów, od miasta Karras aż do miasta Katippus³⁷, nazwany jest górą Memarmalus³⁸; tutaj rośnie amomon³⁹; wzgórze zaś najbliższe zwie się górą Partau; teren od miasta Katippus do wsi Safris⁴⁰ - to jest obszar między krajem Daków, Sakarauków i Partjenów - nazwany jest górą Oskobares; stąd wypływa rzeka Ganges i tu rośnie laser⁴¹; od źródeł rzeki Ganges aż do źródeł rzeki Otterogorra⁴², które znajdują się na północy, gdzie rozpościerają się Góry Paropamisadzkie⁴³, jest obszar zwany górą Taurus; od źródeł rzeki Otterogorra aż do miasta Otterogorra - obszar między krajem Hunnów, Scytów i Gandaridów - nazwany jest górą Kaukaz⁴⁴. Ostatnim zaś wzgórzem, leżącym między krajem Eoasów i Passjadrow, jest góra Imawus - tam, gdzie z Oceanem Wschodnim styka się rzeka Chrysoroas⁴⁵ i przylądek Samara. A zatem od góry Imawus, to jest od krańców Kaukazu i od najdalej wysuniętej na wschód części Azji, którą otacza Ocean Serycki, aż do Przylądka i Rzeki Północnej i dalej do Morza Scytyjskiego, które jest na północy, i do Morza Kaspijskiego, które jest na zachodzie, i aż do tego pasma Kaukazu, które rozciąga się na południu, zamieszkują czter-

36 Odpowiada wschodniej części Elbrusu górom Alburz.

37 Być może chodzi tu o stolicę Hyrkanii Zadrakarte /por. Arrian, Anabasis III 23,6/.

38 Góry Memarmalus i Partau znajdują się prawdopodobnie w północno-wschodnim Iranie.

39 Jest to drzewo palmowe lub krzew wschodni, z którego owoców otrzymywano balsam /Pliniusz XII, 48/.

40 Nie jest pewna lokalizacja tej miejscowości.

41 Ziele pochodzenia cyrenajskiego.

42 /u K.Ptolomeusza VI 16; Otterokorrai, a u Pliniusza IV 90: Attacori/ - oznacza lud, miasto i góry; co do rzeki o tej nazwie nie ma zgody /por. Hermann, RE II A 2, 1679/. Na podstawie ustaleń Orozjusza i K.Ptolomeusza rzekę Otterogorra identyfikuje się z Mekongiem.

43 Lub Paropamisadzkie - dziś Hindukusz.

44 Jest to wschodnia część Kaukazu czyli Taurus.

45 Znana jest jedynie rzeka Chrysoroas w Syrii i Bitynii; tu zaś chodzi o rzekę w Himalajach.

dziesięć dwa ludy Hyrkanów i Scytów, które na skutek nieurodzajności spustoszonej ziemi błąkają się wzdłuż i wszerz.

M o r z e K a s p i j s k i e powstało z Oceanu północnej krainy, którego oba brzegi i tereny wokół leżące uważano za opuszczone i nieuprawne⁴⁶. Dlatego przechodzi ono idąc na południe przez wielkie cieśniny, aż w końcu jego wody rozlewają się na ogromnej przestrzeni i docierają do podnóża Kaukazu. A zatem od Morza Kaspijskiego, które jest na wschodzie, poprzez brzeg Oceanu Północnego aż do rzeki Tanais i bagna Meotyjskie, które są na zachodzie, poprzez brzeg Morza Czarnego, które jest od strony Afryki, aż do szczytu i wąwozów Kaukazu, które są na południu, zamieszkują trzydziści cztery ludy. Lecz powszechnie krainę najbliższą nazywa się Albanią, a Amazonią nazywa się krainę dalszą, leżącą nad Morzem Kaspijskim i górą tak samo zwaną⁴⁷.

Tak oto w wielkim skrócie zostały przedstawione tereny Azji. Teraz zaś, na ile umysł ludzki zdołał pojąć, opiszę Europę.

E u r o p a zaczyna się od Gór Rifejskich i rzeki Tanais oraz bagien Meotyjskich, które są na wschodzie; granice jej ciągną się wzdłuż brzegów Oceanu Północnego aż do kraju Galii, Belgii i do rzeki zwanej Renem, która płynie na zachód; następnie docierają do Dunaju, który zwany jest Histrem - rzeka ta płynie z południa na wschód i wpada do Morza Czarnego⁴⁸. Na wschodzie Europy jest Alania⁴⁹, w środku jest Dacja⁵⁰ wraz z Goti⁵¹, dalej jest Germania, której dużą część zajmują Swebowie⁵²; liczba wszystkich ludów wynosi pięć-

46 Pogląd o tym, że Morze Kaspijskie jest zatoką Oceanu Północnego, pojawia się u Agryppy.

47 Chodzi o część Kaukazu, prawdopodobnie o dzisiejszą górę Elbrus.

48 W opisie Europy autor pominął terytoria nierzymskie.

49 Na północ od Kaukazu, kraj zamieszkały przez Alanów, jedno z plemion sarmackich.

50 Kraj na lewym brzegu Dunaju, zamieszkały początkowo przez Getów zwanych od czasów Filipa Macedońskiego Dakami; było to pasterskie plemię pochodzenia trackiego.

51 Wschodnia część Germanii zamieszkała przez Gotów, lud pochodzenia germańskiego /Wizygoci i Ostrogoci/.

52 Nazwa wielkiego ludu składającego się z kilku plemion, zaliczanych przez pisarzy starożytnych do plemion germańskich. Orosjusz idzie tu za Tacytem, według którego Swebowie zajmowali obszary na wschód od Germanii pomiędzy Dunajem a Bałtykiem /Germania 38/.

dziesiąt trzy.

Z kolei wyjaśnię, jakie krainy są nad Morzem Naszym, które Dunaj oddziela od ziem barbarzyńców.

M e z j a ma jako swą granicę na wschodzie rzekę Dunaj, na południowym-wschodzie Trację, na południu Macedonię, od strony Afryki Dalmację, na zachodzie Istrię, na północnym-zachodzie Panonię, a na północy znowu Dunaj⁵³.

T r a c j a ma jako granicę na wschodzie zatokę Propontydy i miasto Konstantynopol, które pierwiej zwane było Bizantjum, na północy część Dalmacji i zatokę Morza Czarnego, na zachodzie i od strony Afryki Macedonię, na południu zaś Morze Egejskie.

M a c e d o n i a ma na wschodzie jako granicę Morze Egejskie, na północy Trację, na południowym-wschodzie Eubeę i Zatokę Macedońską, na południu Achają, na południowym-zachodzie zaś Góry Akroceraunijskie, leżące w cieśninach Morza Adriatyckiego naprzeciw Apulii i Brundyżjum, na zachodzie Dalmację, na północnym-zachodzie Dardanię, a na północy Mezję.

A c h a j a jest prawie zewsząd otoczona morzem⁵⁴; na wschodzie bowiem jest Morze Myrtojskie, na południowym-wschodzie Morze Kreteńskie, na południu Morze Jońskie, od strony Afryki i na zachodzie są wyspy: Cefalonia i Kassiope⁵⁵, na północy jest Zatoka Koryncka, a na północnym-wschodzie jest jedynie wąski pas ziemi, który łączy Achają z Macedonią, a raczej z Attyką; miejsce to zwie się Istmos; tam znajduje się miasto Korynt, a w niewielkiej odległości na północ w Attyce położone jest miasto Ateny.

D a l m a o j a ma jako granicę na wschodzie Macedonię, na północnym-wschodzie Dardanię, na północy Mezję, na zachodzie Istrię i Zatokę Liburnijską oraz Wyspy Liburnijskie, a na południu Zatokę Adriatycką⁵⁶.

53 Orozjusz nie trzyma się tu ustaleń Agryppy /por. Dimensuratio 11, 18,19 i Divisio 10,13/.

54 Jedynie u Orozjusza jest określenie granic Achai na Peloponezie.

55 Mityczne imię żony króla Etiopii Kefeusza, przeniesione w starożytności na nazwę miasta lub wyspy.

56 Echo poglądów znanych w starożytności, że Adriatyk wdzierał się w kontynent ze wschodu na zachód /por. Fluss, RE XV 2, 2354/.

P a n o n i a, N o r i k u m i R e c j a mają na wschodzie Mezję, na południu Istrię, od strony Afryki Alpy Penińskie, na zachodzie Galię Belgijską, na północnym-zachodzie źródła Dunaju i wał graniczny, który przebiega przez tereny leżące pomiędzy Dunajem a Galią, i oddziela Germanię od Galii⁵⁷, na północy zaś Dunaj i Germanię.

K r a i n a I t a l i i ciągnie się od północnego zachodu na południowy wschód: od strony Afryki granicą Italii jest Morze Tyrreńskie, na północnym-wschodzie Zatoka Adriatycka; ta część Italii, która przylega do kontynentu europejskiego i jest z nim wspólna, obwarowana jest zaporą Alp. Ziemie, które rozciągają się nad Zatoką Liguryjską⁵⁸, zaczynając od Morza Galijskiego⁵⁹, przynależą przede wszystkim do kraju Narbończyków, a następnie do Galii i Recji, sięgając aż po Zatokę Liburnijską.

G a l i a B e l g i j s k a⁶⁰ ma jako granicę na wschodzie rzekę Ren i Germanię, na południowym-wschodzie Alpy Penińskie, na południu prowincję Narbońską, na zachodzie prowincję Lugduńską, na północnym-zachodzie Ocean Brytyjski, a na północy wyspę Brytanię.

G a l i a L u g d u Ń s k a, wydłużona na znacznej długości i wskutek ścieśnienia pofałdowana, jest w połowie otoczona przez Akwitanię. Od wschodu graniczy ona z Belgią, od południa z tą częścią prowincji Narbońskiej, w której jest miasto Arelas i gdzie rzeka Rodan wpada do Morza Galijskiego.

P r o w i n c j a N a r b o Ń s k a jest częścią Galii; granicą jej na wschodzie są Alpy Kotyjskie, na zachodzie Hiszpania, na północnym-zachodzie Akwitania, na północy Galia Lugduńska, na północnym-wschodzie Galia Belgijska, na południu zaś Morze Galijskie.

57 Umocnienia granic dokonane za cesarza Klaudiusza.

58 Sinus Ligusticus lub mare Ligusticum wprowadzono pod koniec republiki na oznaczenie Zatoki Genueńskiej /por. V.Burr, dz. cyt., 26/.

59 Mare Gallicum jako Zatoka Leona /później sinus Gallicus/ przejął Orozjusz od Agryppy /por. Pliniusz III 74; Dimensuratio 21; Divisio 8/.

60 Dimensuratio 20 i Divisio 8 wynika, że u Agryppy nie było jeszcze podziału Gallia Comata.

które rozciąga się pomiędzy Sardinią a Wyspami Balearskimi; na wprost natomiast są Wyspy Stechackie - tam, gdzie rzeka Rodan wpada do morza.

P r o w i n c j a A k w i t a n i a jest terenem kolistym; większość bowiem jej granic została uformowana przez rzekę Liger, która ma kręty bieg. Na północnym-zachodzie granicą jej jest Ocean, który zwie się Zatoką Akwitańską, na zachodzie zaś są krainy Hiszpanii. Na północy i wschodzie Akwitania graniczy z prowincją Lugduńską, na południowym-wschodzie i południu z Prowincją Narbońską.

H i s z p a n i a dzieli się w ogóle na trzy części i z racji swego ukształtowania stanowi półwysep; oblewa go bowiem Ocean i Morze Tyrreńskie. Pierwszy narożnik Hiszpanii od wschodu graniczy z prawej strony z prowincją Akwitanią, a z lewej strony z Morzem Balearskim i sięga aż do prowinoji Narbońskiej. Drugi jej narożnik skierowany jest na północny zachód - tam, gdzie Brigantia, miasto Gallecji, posiada wysoką latarnię morską między nielicznymi budowlami, o których warto pamiętać, dla zabezpieczenia drogi morskiej statkom płynącym do Brytanii⁶¹. Trzeci zaś jej narożnik jest tam, gdzie wyspy Gades, zwrócone ku Afryce, mają widok na górę Atlas, leżącą po przeciwnej stronie zatoki Oceanu.

H i s z p a n i a B l i ż s z a - biorąc od wschodu - obejmuje Wzgórza Pirenejskie od północnego ich krańca aż do kraju Kantabrow i Asturów⁶², a dalej biegnie przez kraj Wakkejów i Oretanów, którzy zamieszkują zachodnią jej część oraz kończy się na Kartaginie, mieście położonym nad brzegiem Morza Naszego.

H i s z p a n i a D a l s z a na wschodzie graniczy z krajem Wakkejów, Celtiberów i Oretanów, na północy z Oceanem, na zachodzie również z Oceanem, na południu z zatoką Oceanu zwaną Gadi-tańską - tam, gdzie dociera Morze Nasze, które zwane jest Tyrreńskim.

Teraz pokrótce opiszę wyspy zwane Brytanią i Hibernią, bo znajdują się one na Oceanie, leżąc po przeciwnej stronie Galii, na

61 Wzmianka o latarni Brigantia /Brigantia lub Brigantium - por. Hübner, RE III 1, 847/, która znajduje się na północnym-zachodzie Gallecji, jest dowodem lokalnego patriotyzmu Orozjusza.

62 To jest całe pasmo górskie Hiszpanii Północnej.

wprost Hiszpanii.

W y s p a B r y t a n i a wysunięta jest daleko na północ Oceanu, a na południu graniczy z Galią. Miejscowością, którą przepływający się na jej brzegi najpierw dostrzegają, jest miasto zwane portem Rutupa; stąd Brytania zwraca się do kraju Menapów i Batawów, którzy mieszkają na południu wyspy niedaleko od kraju Morinów. Długość tej wyspy wynosi osiemset tysięcy kroków, a szerokość dwieście tysięcy⁶³.

Po przeciwnej stronie - tam, gdzie głębokość Oceanu staje się niezmierną - znajdują się wyspy Orkady, z których niezamieszkałe są dwadzieścia, a zamieszkałe trzynaście⁶⁴. Dalej znajduje się wyspa T u l e, którą znali tylko nieliczni; jest ona znacznie oddalona od innych i leży w środku Oceanu w kierunku północno-zachodnim.

H i b e r n i a jest wyspą leżącą pomiędzy Brytanią i Hiszpanią w dużej odległości na północ od Afryki. Obszary najbliższej niej leżące oblewa Ocean Kantabryjski; ta część wyspy ma widok z oddali na Brigantię, miasto Gallecji, które - od strony Afryki - znajduje się na północnym-zachodzie. Tu właśnie, na wprost Brigantii, jest ten przylądek, gdzie ujście ma rzeka Scena i gdzie znajduje się kraj Welabrow i Lucenów. Hibernia, która jest najbliższej Brytanii, ma wprawdzie mniejszy obszar, ale korzystniejszy klimat oraz nasłonecznienie i zamieszkała jest przez ludy Szkotów⁶⁵. Takie oto są krainy całej Europy.

Gdy nasi przodkowie, jak powiedziałem, opisywali Afrykę, uważając ją za trzecią część świata, kierowali się nie wielkością terytorium, lecz kryterium podziału⁶⁶. Istotnie to morze, mianowicie Wielkie, które na zachodzie powstaje z Oceanu, kierując się bardziej na południe, zacieśnia znacznie granice Afryki, którą opasuje Morze Wielkie i Ocean. Z tej to racji niektórzy uczeni przyjmowali, że choć Afryka długością dorównuje innym częściom świata, jednak szeroko-

63 Agryppa /Pliniusz IV 102; Dimensuratio 31/ ma 300 tysięcy - być może jest to nieuwaga Orozjusza.

64 Zgodność z K.Ptolomeuszem /II 30 nn./ co do liczby Orkad.

65 Po raz pierwszy nazwy "Scotti" użył Ammianus Marcellinus /XX 1; XXVI 4; XXVII 8/. Wiadomość o tym, że Szkoci, zanim osiedlili się w Brytanii /koniec IV w./, byli przedtem w Irlandii Północnej /Hibernia/, wskazuje na wcześniejsze źródło niż przekaz Ammiana Marcelina, z którego korzystał Orozjusz.

66 Przy opisie Afryki Orozjusz korzystał z własnej obserwacji, wy-

kością im znacznie ustępuje; za niedorzeczność poczytywali oni uznanie Afryki trzecią częścią świata, a dołączając Afrykę do Europy woleli nazywać ją fragmentem drugiej części świata. Czynili zaś tak dlatego, że w Afryce na skutek żaru słonecznego więcej jest nieuprawnej i nieznannej ziemi niż w Europie na skutek srogości zimna, gdyż prawie wszystkie zwierzęta i rośliny bardziej są ciepłolubne i wytrzymałe na straszne mrozy niż na okropne upały; oto jest przyczyna, dlaczego Afrykę uważa się za mniejszą tak pod względem terytorium, jak i pod względem ludności, bo i z natury obszar Afryki jest mniejszy, a wskutek surowości klimatu więcej jest tu terenów pustynnych. Podział Afryki według prowincji i ludów jest następujący⁶⁷:

L i b i a , C y r e n a j k a i P e n t a p o l i s, leżą poza Egiptem, w pierwszej części Afryki. Ta zaś zaczyna się od miasta Paretonium i Gór Katabatmos, a stąd, przebiegając brzegiem morza, dociera aż do miejsca zwanego Oltarze Filenow. Poza nią, aż do Oceanu Południowego, znajdują się kraje Libioetiopów i Garmantów. Na wschód od niej jest Egipt, na północ Morze Libijskie, na zachód leżą Wielka Syrta i kraj Trogodytów⁶⁸, na wprost którego jest wyspa Kalipso, na południe zaś jest Ocean Etiopski.

P r o w i n c j a T r i p o l i t a n a⁶⁹, zwana także Subwentaną lub krainą Arzugów⁷⁰ - tam, gdzie znajduje się miasto Leptis Magna - chociaż Arzugami powszechnie nazywa się mieszkańców dużego obszaru Afryki, ma na wschodzie jako granicę miejsce zwane Oltarza-

rażnie odszedł od Agryppy /por. Klotz, dz.cyt., 129/. Uważa się nawet, że przekazał aktualny stan wiedzy o Afryce, jaki był za czasów Dioklecjana /por. P.Romanelli, Storia delle provincie romane dell'Africa, Roma 1959, 510 nn/, który zasadniczo nie zmienił się aż do jego czasów.

67 Orozjusz mówi o prowincjach Afryki /provinciae/, lecz powszechnie np. przez Libię rozumiano krainę /por. Pliniusz V 3/.

68 Według starożytnych źródeł lud zamieszkujący różne ziemie /por. Mela I 4,4; 8,6; Pliniusz V 31/.

69 "Provincia Tripolitana" /nazwa "Tripolitania" jest późniejsza/ ze stolicą Leptis Magna istnieje już za cesarza Dioklecjana.

70 Nazwa po raz pierwszy poświadczona przez Orozjusza, podobnie jak nazwy: "Lacus Salinarum" i "Nathabres".

mi Filenów, leżące między Syrtą Wielką a krajem Trogodytów, na północy Morze Sycylijskie lub raczej Adriatyckie i Syrtę Małą, na zachodzie krainę Bizacjum⁷¹ aż do Jeziora Słonego, na południu tereny zajęte przez barbarzyńców: Getulów, Natabrów i Garamantów sięgających aż do Oceanu Etiopskiego.

Bizacjum, Zeugis i Numidia⁷². Natrafiliśmy na wiadomość, że Zeugis dawniej nie była nazwą jednego szczepu, ale ogólną nazwą całej prowincji. Tak więc Bizacjum - gdzie jest miasto Hadrumentum; Zeugis - gdzie jest Kartagina Wielka; Numidia - gdzie są miasta Hippona Królewska⁷³ i Rusikkada⁷⁴; na wschodzie mają jako granicę Syrtę Małą i Jezioro Słone, na północy Morze Nasze sięgające wysp Sycylii i Sardynii, na zachodzie Mauretanię Sitifeńską, na południu Wzgórza Uzara⁷⁵, a za nimi tereny ciągnące się aż do Oceanu Etiopskiego zamieszkałe przez koczownicze plemiona Etiopów.

Mauretania Sitifeńska i Cesareńska⁷⁶ za granicę na wschodzie mają Numidię, na północy Morze Nasze, na zachodzie rzekę Malwa⁷⁷, na południu górę Astriks, oddzielając tereny urodzajne od pustynnych⁷⁸; ziemie te ciągną się aż do Oceanu i są zamieszkałe przez plemiona koczownicze Etiopów Ganginów⁷⁹.

Mauretania Tigitańska jest ostatnią krainą Afryki. Granicą jej na wschodzie jest rzeka Malwa, na północy Morze Nasze aż do Zatoki Gaditańskiej, zamkniętej przez dwa leżące na-

-
- 71 Kraina w Afryce właściwej, wymieniana wśród nazw prowincji afrykańskich.
- 72 Najpierw występują jako nazwy krain /por. Pliniusz V 2-24/, a następnie jako nazwy prowincji. Zeugis odpowiada pierwotnej prowincji Afryki, ustanowionej po 146 prz. Chr.
- 73 Miasto numidyjskie, stolica biskupia św. Augustyna i stąd dobrze znana Orozjuszowi, który był jego uczniem.
- 74 Prawie zawsze pisane: "Rusicade", a u późniejszych autorów łacińskich /por. K.Ptolomeusz IV 3,1/: "Rusiccade".
- 75 Potwierdza to K.Ptolomeusz /IV 216,3,6/ - część Sahary Atlas lub Djebel Ussulet.
- 76 Mauretania Caesarensis została za Djoklecjana podzielona na Sitifensis i Caesarensis.
- 77 Tak również Salustiusz /Bellum Jugurthinum 19,7; 92,5; 110,8/. Jest ona równoznaczna z Mulucha - dziś Mulajain w Maroku.
- 78 Być może chodzi tu o kraj, który zamieszkują nazwani przez Korippusa /Johannis II 75; VI 391,404/ "Astrices"; K.Ptolomeusz /IV 3, 24; 6,21/ ma: "Astakures".
- 79 U K.Ptolomeusza odpowiadają one ludom Aganginal /IV 6,23/.

przeciw siebie przylądki Awenna⁸⁰ i Kalpe, na zachodzie góra Atlas i Ocean Atlantycki; od strony Afryki granicą jest góra Hesperius, na południu zaś tereny zamieszkałe przez narody Autololów, nazywanych obecnie Galaulami⁸¹, zajmującymi obszar aż do Oceanu Zachodniego. Takie oto są granice całej Afryki.

Teraz dokonam przeglądu miejscowości, nazw i obszaru wysp, które są na Naszym Morzu. W y s p a C y p r od wschodu otoczona jest Morzem Syryjskim zwanym Zatoką Issycką, od południa Morzem Syryjskim i Fenickim. Obszar Cypru ma sto siedemdziesiąt pięć tysięcy kroków długości i sto dwadzieścia pięć tysięcy kroków szerokości.

W y s p a K r e t a graniczy od wschodu z Morzem Karpackim, od zachodu i północy z Morzem Kreteńskim, od południa zaś z Morzem Libijskim zwanym Adriatyckim. Długość jej wynosi sto siedemdziesiąt dwa tysiące kroków, a szerokość pięćdziesiąt tysięcy kroków.

W y s p y C y k l a d y, z których pierwszą od wschodu jest Rodos, od północy Tenedos, od południa Karpatos, a od zachodu Cytera, graniczą na wschodzie z wybrzeżem Azji, na zachodzie z Morzem Ikaryjskim, na północy z Morzem Egejskim, a na południu z Morzem Karpackim. Cyklad jest w ogóle pięćdziesiąt cztery. Z północy na południe ciągną się na przestrzeni pięćset tysięcy kroków⁸², a ze wschodu na zachód dwieście tysięcy kroków.

W y s p a S y c y l i a ma trzy przylądki: pierwszy, zwany Pelorum, zwrócony jest na północny-wschód i rozciąga się w pobliżu miasta Messena; drugi, zwany Pachynum, leży na południowym-wschodzie i ciągnie się od miasta Syrakuzy; na trzecim, zwanym Lilibeum, zwróconym na zachód, położone jest miasto o takiej samej nazwie. Odległość od Pelorum do Pachynum wynosi sto pięćdziesiąt dziewięć tysięcy kroków, od Pachynum do Lilibeum sto osiemdziesiąt siedem tysięcy kroków⁸³

80 Por. Eustacjusz, Ad Dionysium 64 /Abenna/ i Filostrates, Vita Apollonii V 1 /Abinna/; ten przylądek nazywany jest: Abila, Abyla, Abilix /por. Pliniusz III proem.; Mela I 27; Starbon XVI 827; K. Ptolemeusz IV 1,6/.

81 Raczej "Gaulalum" /por. Izydor z Sewilli, Etymologiae IX 2,124/.

82 W porównaniu z "Dimensuratio" 7 Orozjusz podaje błędną liczbę: D wobec DCC.

83 Odległość zgodna ze Strabonem /VI 2,1 = Agryppa/, niezgodna z Dimensuratio 13/, bo odległość na podstawie drogi lądowej/.

Sycylia jest od wschodu otoczona Morzem Adriatyckim, od południa Morzem Afrykańskim, które jest między krajem Subwentanów i Syrtą Małą, od zachodu i północy Morzem Tyrreńskim, od północnego-wschodu i od wschodu Cieśniną Adriatycką oddzielającą kraj Tauromenitanów na Sycylii od kraju Bruttiiów w Italii.

W y s p y S a r d y n i a i K o r s y k a oddzielone są przez niewielką cieśninę na dwadzieścia tysięcy kroków. Sardynia ma na południu, na wprost Numidii, kraj Karalitanów, a na północy na wprost Korsyki, kraj Ulbiensów. Obszar Sardynii ma dwieście trzydzieści tysięcy kroków długości, a osiemdziesiąt tysięcy kroków szerokości⁸⁴. Od wschodu i północnego-wschodu Sardynii jest Morze Tyrreńskie zwrócone wprost na port miasta Rzymu, od zachodu Morze Sardyjskie, od strony zaś Afryki w dużej odległości są Wyspy Balearskie, od południa Zatoka Numidyjska, a od północy, jak powiedziałem, jest Korsyka.

Wyspa Korsyka wskutek licznych przylądków jest kanciasta. Jej granicą na wschodzie jest Morze Tyrreńskie i port Rzymu, na południu Sardynia, na zachodzie Wyspy Balearskie, na północnym-zachodzie i północy Zatoka Liguryjska. Długość jej wynosi sto sześćdziesiąt tysięcy kroków, a szerokość dwadzieścia sześć tysięcy kroków.

W y s p y B a l e a r s k i e są dwie: wielka i mała, i położone są na wprost dwóch miast; wielka ma na przeciw-sobie miasto Hiszpanii Tarakonę, mała zaś w kierunku północy ma na wprost Barcelonę. Poniżej wielkiej jest wyspa Ebusos⁸⁵. Dalej na wschód znajduje się Sardynia, na północy Morze Galijskie, na południu i od strony Afryki Morze Mauretańskie, a na zachodzie wreszcie Morze Iberyjskie.

Takie oto są wyspy, które w ogóle leżą na obszarze Morza Wielkiego od Helespontu aż do Oceanu, znane przede wszystkim dzięki cywilizacji i tradycji.

Dokonałem, jak potrafiłem, przeglądu prowincji i wysp całego świata. Teraz przedstawię, na ile zdołam, nieszczęścia poszczególnych ludów oraz wykażę, jak od początku ustawicznie się one pojawiają, i w jaki sposób powstają, a także, jakie narody nękają.

Tłum. i oprac. Ks. Kazimierz Obrycki - Warszaw.

84 Świadczy o zależności od Agryppy /por. Dimensuratio 16 nn/.

85 Por. Strabon III 5,1; odpowiada wyspie Pityssa /por. Diodor V 16;

DE DESCRIPTIONE ORBIS TERRARUM APUD OROSIUM
/Historiarum adversum paganos I 2/
/Argumentum/

Paulus Orosius operi suo excursum geographicum inseruit /I 2/, qui ad universi orbis descriptionem pertinet. Hoc modo auctor traditionem in antiqua historiographia ab Herodote viventem secutus totum mundum, qui tunc notus erat, breviter descripsit. Initio exponuntur antiqui illi fontes, quos Orosius ad excursum geographicum componendum fortasse petivisse existimatur, deinde ipse excursus in linguam Polonam transfertur atque notis instruitur.

Plutarch, Sert. 7/ - dziś Ibiza.